

DOMSTOLENS DOM (stora avdelningen)

den 12 februari 2008*

I mål C-2/06,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, framställd av Finanzgericht Hamburg (Tyskland) genom beslut av den 21 november 2005, som inkom till domstolen den 4 januari 2006, i målet

Willy Kempter KG

mot

Hauptzollamt Hamburg-Jonas,

meddelar

DOMSTOLEN (stora avdelningen)

sammansatt av ordföranden V. Skouris, avdelningsordförandena P. Jann, C.W.A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts och A. Tizzano (referent) samt domarna J.N. Cunha Rodrigues, A. Borg Barthet, M. Ilešič, P. Lindh och J.-C. Bonichot,

* Rättegångsspråk: tyska.

generaladvokat: Y. Bot,
justitiesekreterare: handläggaren J. Swedenborg,

efter det skriftliga förfarandet,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- Willy Kempter KG, genom K. Makowe, Rechtsanwalt,
- Republiken Tjeckien, genom T. Boček, i egenskap av ombud,
- Republiken Finland, genom E. Bygglin, i egenskap av ombud,
- Europeiska gemenskapernas kommission, genom F. Erlbacher och T. van Rijn, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 24 april 2007 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

¹ Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av samarbetsprincipen som följer av artikel 10 EG, mot bakgrund av domen av den 13 januari 2004 i mål C-453/00, Kühne & Heitz (REG 2004, s. I-837).

- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan Willy Kempter KG (nedan kallat Kempter) och Hauptzollamt Hamburg-Jonas (central tullmyndighet) (nedan kallad Hauptzollamt) avseende tillämpningen av 48 och 51 §§ förvaltningsprocesslagen (Verwaltungsverfahrensgesetz), av den 25 maj 1976 (BGBl. 1976 I, s. 1253) (nedan kallad VwVfG).

Tillämpliga bestämmelser

Den gemenskapsrättsliga lagstiftningen

- 3 Artikel 4.1 i kommissionens förordning (EEG) nr 3665/87 av den 27 november 1987 om gemensamma tillämpningsföreskrifter för systemet med exportbidrag för jordbruksprodukter (EGT L 351, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 24, s. 216) har följande lydelse:

”Utan att det påverkar bestämmelserna i artiklarna 5 och 16 skall bidraget betalas ut först sedan det styrkts att de produkter för vilka en exportdeklaration tagits emot har lämnat gemenskapens tullområde i oförändrat skick inom 60 dagar från den dag då exportdeklarationen togs emot.”

- 4 Artikel 5.1 i förordning nr 3665/87 har följande lydelse:

”Betaling av ett rörligt eller fast bidrag skall i följande fall ske, inte enbart på villkor att produkten har lämnat gemenskapens tullområde, utan också – utom när den på

grund av force majeure förstörts under transport – att den har importerats till tredje land eller, i tillämpliga fall, till ett bestämt tredje land inom tolv månader från den dag då exportdeklarationen togs emot:

a) Det råder starkt tvivel om produktens faktiska bestämmelse ...

...”

Den nationella lagstiftningen

- 5 I 48 § första stycket första meningen VwVfG föreskrivs att ett rättsstridigt förvaltningsbeslut, även efter det att det har vunnit laga kraft, helt eller delvis kan återkallas med retroaktiv eller framtida verkan.
- 6 51 § VwVfG avser återupptagandet av förfaranden som avslutats genom ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut. Enligt 51 § första stycket skall myndigheten i fråga, på den berörda personens begäran, fatta beslut om upphävande eller ändring av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut, då
- de rättsliga eller faktiska omständigheter som låg till grund för förvaltningsbeslutet senare ändrats på ett sätt som är till fördel för vederbörande,

— ny bevisning föreligger som skulle ha inneburit att ett för vederbörande mer gynnande beslut fattats, och

— grunder för att återuppta förfarandet i enlighet med 580 § i tvistemålsprocesslagen (Zivilprozessordnung) föreligger.

7 I 51 § tredje stycket VwVfG föreskrivs att en sådan begäran skall framställas inom tre månader efter det att den berörda personen har fått kännedom om omständigheter med stöd av vilka det är möjligt att återuppta förfarandet.

Bakgrund till tvisten vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

8 Det framgår av beslutet om hänskjutande att Kempfer under åren 1990–1992 exporterade nötkreatur till olika arabländer och före detta Jugoslavien. Bolaget begärde och erhöll i detta avseende, i enlighet med förordning nr 3665/87 som gällde vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna, exportbidrag från Hauptzollamt.

9 Betriebsprüfungsstelle Zoll (tjänsten för tullkontroll) vid Oberfinanzdirektion (regionala skattekontoret) i Freiburg fastslog i samband med en undersökning att en del djur, innan de importerades till de nämnda tredjeländerna, hade dött eller nödslaktats under transporten eller under karantänen i bestämmelselandet.

- 10 Hauptzollamt krävde därför genom beslut av den 10 augusti 1995 att Kempter skulle återbetala det exportbidrag som företaget hade mottagit.
- 11 Kempter överklagade detta beslut men gjorde inte gällande att gemenskapsrätten hade åsidosatts. Finanzgericht Hamburg avtog genom dom av den 16 juni 1999 detta överklagande med motiveringen att klaganden inte hade lagt fram bevis för att djuren hade importerats till ett tredjeland inom tolv månader från den dag då exportdeklarationen togs emot, vilket krävs enligt bestämmelserna i artikel 5.1 a i förordning nr 3665/87 för att bidraget skulle utbetalas. Bundesfinanzhof avtog genom beslut av den 11 maj 2000 i sista instans Kempters överklagande av den domen.
- 12 Hauptzollamts beslut om återkrav av den 10 augusti 1995 vann således laga kraft.
- 13 Domstolen fann i dom av den 14 december 2000 i mål C-110/99, Emsland-Stärke (REG 2000, s. I-11569), punkt 48, att villkoret för beviljande av exportbidrag som föreskrivs i en gemenskapsförordning, nämligen att produkterna skall ha importerats till tredjeland, enbart kan uppställas mot bidragsmottagaren innan bidraget beviljades.
- 14 Bundesfinanzhof meddelade i ett annat mål en dom av den 21 mars 2002 i vilken den tillämpade denna tolkning av domstolen. Kempter har gjort gällande att bolaget den 1 juli 2002 fick kännedom om den sistnämnda domen.
- 15 Kempter ingav, på grundval av 51 § första stycket VwVfG, och med stöd av denna dom av Bundesfinanzhof, en begäran till Hauptzollamt om omprövning och återkallelse av det aktuella beslutet om återkrav. Denna begäran ingavs den 16 september 2002, det vill säga ungefär 21 månader efter det att domen i det ovannämnda målet Emsland-Stärke meddelades.

- 16 Hauptzollamt avslag Kempfers begäran genom beslut av den 5 november 2002 och påpekade att denna ändring av rättspraxis inte innebar en sådan ändring av rättsläget som i sig kan motivera ett återupptagande av förfarandet i enlighet med 51 § första stycket första strecksatsen VwVfG. Begäran om omprövning av detta beslut avslogs även den 25 mars 2003.
- 17 Kempfer överklagade på nytt till Finanzgericht Hamburg. Företaget gjorde bland annat gällande att de villkor för omprövning av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut som domstolen ställde i domen i det ovan nämnda målet Kühne & Heitz var uppfyllda i förevarande fall och att Hauptzollamts beslut om återkrav av den 10 augusti 1995 följaktligen skulle återkallas.
- 18 Finanzgericht Hamburg uppger i sitt beslut om hänskjutande att, mot bakgrund av domen i det ovan nämnda målet Emsland-Stärke och Bundesfinanzhofs dom av den 21 mars 2002, Hauptzollamts beslut om återkrav av den 10 augusti 1995 var olagligt. Finanzgericht Hamburg önskar även få klarhet i huruvida Hauptzollamt därmed är skyldigt att ompröva detta beslut som under tiden vunnit laga kraft, trots att klaganden, varken inför Finanzgericht Hamburg eller Bundesfinanzhof, gjort gällande att gemenskapsrätten, i förevarande fall artikel 5.1 i förordning nr 3665/87, har tolkats felaktigt.
- 19 Den hänskjutande domstolen har erinrat om att EG-domstolen i sin dom i det ovan nämnda målet Kühne & Heitz fann följande:

”Samarbetsprincipen i artikel 10 EG ställer krav på att ett förvaltningsorgan, som har att ta ställning till en begäran om omprövning av ett definitivt förvaltningsbeslut, skall ompröva detta för att beakta den tolkning av den relevanta gemenskapsrättsliga bestämmelsen som domstolen gjort under tiden under följande förutsättningar:

- Förvaltningsorganet har enligt nationell rätt behörighet att ändra beslutet.

- Beslutet i fråga har blivit definitivt som en följd av en dom från en nationell domstol som avgör målet i sista instans.

- Nämnda dom grundas, med hänsyn till rättspraxis från domstolen som meddelats efter denna dom, på en felaktig tolkning av gemenskapsrätten som gjorts utan att domstolen erhållit en begäran om förhandsavgörande i enlighet med föreskrifterna i artikel 234 tredje stycket EG.

- Den berörda parten vände sig till ett förvaltningsorgan så snart han fått kännedom om denna rättspraxis från domstolen.”

²⁰ Finanzgericht Hamburg har angett att de två första villkoren som nämns i föregående punkt är uppfyllda i förevarande fall. Hauptzollamt har nämligen behörighet att återkalla sitt beslut om återkrav av den 10 augusti 1995 med stöd av 48 § första stycket första meningen VwVfG. Detta beslut vann dessutom laga kraft i och med det beslut som Bundesfinanzhof meddelade i sista instans den 11 maj 2000.

²¹ Finanzgericht Hamburg undrar med avseende på det tredje villkoret som uppställs i domen i det ovannämnda målet Kühne & Heithuruvida det villkoret skall tolkas så att den berörda parten skall ha överklagat förvaltningsbeslutet till domstol och därvid åberopat gemenskapsrätten och att den nationella domstolen skall ha avslagit överklagandet utan att begära ett förhandsavgörande från domstolen. Om så vore fallet

skulle detta villkor inte kunna anses vara uppfyllt i förevarande fall och klagandens överklagande vid den nationella domstolen skall därmed avslås eftersom Kempfer inte har gjort gällande att gemenskapsrätten har tolkats felaktigt, vare sig inför Finanzgericht Hamburg eller inför Bundesfinanzhof.

- 22 Enligt Finanzgericht Hamburg kan det emellertid utläsas från domen i det ovan nämnda målet Kühne & Heitz att klaganden i det målet inte heller hade yrkat att en tolkningsfråga skulle ställas till domstolen.
- 23 Finanzgericht Hamburg har i övrigt angett i sin motivering till beslutet om hänskjutande att den enskilda som berörs av beslutet inte får lastas för att en nationell domstol inte erkänner betydelsen av en fråga avseende gemenskapsrättens tolkning.
- 24 Finanzgericht Hamburg anser vad avser det fjärde villkoret som uppställs i domen i det ovan nämnda målet Kühne & Heitz, att detta villkor är uppfyllt om en enskild som berörs av ett förvaltningsbeslut som strider mot gemenskapsrätten ”utan dröjsmål” eller ”utan rättsstridig försening” efter att ha fått ”faktisk kännedom” om domstolens relevanta rättspraxis, begär att myndigheten skall ompröva detta beslut.
- 25 Mot bakgrund av de faktiska omständigheterna i målet vid den nationella domstolen, trots att det inleddes 21 månader efter det att dom meddelades i det ovan nämnda målet Emsland-Stärke, kan den begäran om omprövning som Kempfer ingav till Hauptzollamt inte anses försenad, med anledning av att den lämnades in först den 16 september 2002, det vill säga inom tre månader från den tidpunkt då Kempfer påstår sig ha fått kännedom om den dom i vilken Bundesfinanzhof tillämpade domstolens tolkning i domen i det ovan nämnda målet Emsland-Stärke.

- 26 Den hänskjutande domstolen undrar huruvida möjligheten att begära omprövning och återkallelse av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut, vilket strider mot gemenskapsrätten, saknar tidsbegränsning eller, tvärtom, av rättssäkerhetshänsyn är föremål för en rimlig tidsfrist, i den mån en myndighet skall tillämpa domstolens tolkning, av en gemenskapsrättslig bestämmelse i en dom i ett mål om förhandsavgörande, på rättsliga omständigheter som uppstod innan dom meddelades i det aktuella målet.
- 27 Finanzgericht Hamburg beslutade under dessa omständigheter att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

- ”1. Krävs det, för att ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut skall kunna omprövas och rättas i syfte att beakta EG-domstolens senare tolkning av relevant gemenskapsrätt, att den berörda parten har överklagat förvaltningsbeslutet vid en nationell domstol och därvid åberopat gemenskapsrätten?
2. Är möjligheten att framställa en begäran om omprövning och rättelse av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut som strider mot gemenskapsrätten tidsbegränsad av överordnade gemenskapsrättsliga skäl, oberoende av de villkor som uppställs i [domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz]?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

- 28 Den nationella domstolen har ställt den första tolkningsfrågan för att få klarhet i huruvida domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz innebär att ett

förvaltningsbeslut som vunnit laga kraft till följd av en dom som har meddelats av en domstol i sista instans skall omprövas och återkallas (rättas), endast om klaganden vid den nationella domstolen, inom ramen för ett överklagande enligt nationell rätt av förvaltningsbeslutet, har åberopat gemenskapsrätten.

Yttranden som har inkommit till domstolen

- 29 Kempster, den finländska regeringen och Europeiska gemenskapernas kommission anser att den första frågan skall besvaras nekande.
- 30 Kempster har gjort gällande att det inte framgår av artikel 234 tredje stycket EG att det krävs att parterna i målet vid den nationella domstolen där har gjort gällande att gemenskapsrätten har tolkats felaktigt för att den nationella domstolen skall vara skyldig att ställa en tolkningsfråga till domstolen. Kommissionen har tillagt att ett sådant villkor inte heller kan utläsas av vare sig domskälen eller domslutet i domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz.
- 31 Kempster och kommissionen har även anfört att den skyldighet att hänskjuta en begäran om förhandsavgörande som åligger en nationell domstol som prövar ett mål i sista instans i enlighet med artikel 234 tredje stycket EG inte heller beror av huruvida parterna har yrkat att den nämnda domstolen skall hänskjuta en sådan begäran.

- 32 Den finländska regeringen har slutligen gjort gällande att om parterna i målet vid den nationella domstolen var tvungna att vid den nationella domstolen göra gällande att gemenskapsrätten har tolkats felaktigt, vore det i praktiken omöjligt att utöva de rättigheter som följer av gemenskapsrätten, vilket således skulle vara oförenligt med effektivitetsprincipen. Den enskilda, som berörs av beslutet, får inte lastas för att en nationell domstol inte har erkänt betydelsen av en gemenskapsrättslig fråga.
- 33 Den tjeckiska regeringen har gjort gällande att omprövning och återkallelse av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut enbart kan begränsas till vad den berörde har yrkat vid den nationella domstolen under åberopande av gemenskapsrätten för det fall den domstolen enligt nationell rätt varken skulle kunna eller skulle vara skyldig att ex officio tillämpa gemenskapsrätten och denna omständighet inte skulle utgöra hinder för iakttagande av likvärdighets- och effektivitetsprinciperna.

Domstolens svar

- 34 Vad avser den första frågan erinrar domstolen inledningsvis om att det enligt fast rättspraxis ankommer på samtliga myndigheter i medlemsstaterna att inom ramen för sin behörighet säkerställa att gemenskapsrätten efterlevs (se dom av den 12 juni 1990 i mål C-8/88, Tyskland mot kommissionen, REG 1990, s. I-2321, punkt 13, samt domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz, punkt 20).
- 35 Domstolen påminner om att dess tolkning av en gemenskapsrättslig bestämmelse, vid utövandet av den behörighet som den har enligt artikel 234 EG, klargör och preciserar i erforderlig utsträckning innebörden och räckvidden av denna bestämmelse, såsom den skall eller skulle ha tolkats och tillämpats från och med sitt ikraftträdande

(se bland annat dom av den 27 mars 1980 i mål 61/79, *Denkavit italiana*, REG 1980, s. 1205, punkt 16, svensk specialutgåva, volym 5, s. 149, av den 10 februari 2000 i mål C-50/96, *Deutsche Telekom*, REG 2000, s. I-743, punkt 43, samt domen i det ovannämnda målet *Kühne & Heitz*, punkt 21). En dom i ett mål om förhandsavgörande är med andra ord inte av konstitutiv karaktär utan enbart av deklarativ karaktär, vilket medför att domens rättsverkningar i princip gäller från det datum då den tolkade regeln trädde i kraft (se, för ett liknande resonemang, dom av den 19 oktober 1995 i mål C-137/94, *Richardson*, REG 1995, s. I-3407, punkt 33).

³⁶ I ett mål som det vid den nationella domstolen skall följaktligen en gemenskapsrättslig bestämmelse som tolkats på detta sätt tillämpas av ett förvaltningsorgan inom ramen för detta organs behörighet även på rättsförhållanden som har uppstått och bildats innan domstolen meddelade sin dom i målet om förhandsavgörande (se domen i det ovannämnda målet *Kühne & Heitz*, punkt 22, och, för ett liknande resonemang, dom av den 3 oktober 2002 i mål C-347/00, *Barreira Pérez*, REG 2002, s. I-8191, punkt 44, av den 17 februari 2005 i de förenade målen C-453/02 och C-462/02, *Linneweber och Akritidis*, REG 2005, s. I-1131, punkt 41, och av den 6 mars 2007 i mål C-292/04, *Meilicke m.fl.*, REG 2007, s. I-1835, punkt 34).

³⁷ Denna rättspraxis skall, såsom domstolen har erinrat om, emellertid läsas i ljuset av rättssäkerhetsprincipen, vilken är en av de allmänna principer som erkänns i gemenskapsrätten. Det är i detta hänseende av betydelse att fastställa att ett förvaltningsbeslut vinner laga kraft sedan en rimlig frist för att väcka talan löpt ut eller, såsom i målet vid den nationella domstolen, sedan rättsmedlen uttömts, vilket bidrar till denna säkerhet. Härav följer att det enligt gemenskapsrätten inte krävs att ett förvaltningsorgan i princip är skyldigt att ändra ett förvaltningsbeslut som har vunnit laga kraft (domen i det ovannämnda målet *Kühne & Heitz*, punkt 24).

³⁸ Domstolen har emellertid funnit att ett nationellt förvaltningsorgan under särskilda förutsättningar kan vara skyldigt enligt samarbetsprincipen i artikel 10 EG att ompröva ett förvaltningsbeslut som har vunnit laga kraft till följd av att de interna rättsmedlen har uttömts, för att beakta den tolkning av den relevanta

gemenskapsrättsliga bestämmelsen som domstolen därefter har gjort (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz, punkt 27, samt dom av den 19 september 2006 i de förenade målen C-392/04 och C-422/04, i-21 Germany och Arcor, REG 2006, s. I-8559, punkt 52).

- 39 Domstolen har bland annat, såsom den hänskjutande domstolen har erinrat om, mot bakgrund av punkterna 26 och 28 i domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz, bland de villkor som kan medföra en dylik skyldighet till omprövning beaktat den omständigheten att den dom som meddelades av en nationell domstol i sista instans genom vilken ett överklagat förvaltningsbeslut vann laga kraft grundades, med hänsyn till rättspraxis från domstolen som meddelats efter denna dom, på en felaktig tolkning av gemenskapsrätten som gjorts utan att domstolen erhållit en begäran om förhandsavgörande i enlighet med föreskrifterna i artikel 234 tredje stycket EG.
- 40 Förevarande tolkningsfråga avser emellertid enbart huruvida ett sådant villkor bara är uppfyllt då klaganden i målet vid den nationella domstolen har åberopat gemenskapsrätten inom ramen för sitt överklagande av förvaltningsbeslutet i fråga.
- 41 Domstolen påpekar i detta hänseende att det system som har inrättats genom artikel 234 EG, för att säkerställa att gemenskapsrätten tolkas på ett enhetligt sätt i medlemsstaterna, innebär att det inrättas ett direkt samarbete mellan domstolen och de nationella domstolarna genom ett förfarande där parterna inte tar några initiativ (se, för ett liknande resonemang, dom av den 27 mars 1963 i de förenade målen 28/62–30/62, Da Costa m.fl., REG 1963, s. 59 och 76, svensk specialutgåva, volym 1, s. 171, av den 1 mars 1973 i mål 62/72, Bollmann, REG 1973, s. 269, punkt 4, och av den 10 juli 1997 i mål C-261/95, Palmisani, REG 1997, s. I-4025, punkt 31).
- 42 Begäran om förhandsavgörande vilar, såsom generaladvokaten har påpekat i punkterna 100–104 i sitt förslag till avgörande, på en dialog mellan domstolar. Denna

dialog kommer till stånd uteslutande genom att den nationella domstolen bedömer relevansen och behovet av att en sådan begäran hänskjuts (se, för ett liknande resonemang, dom av den 16 juni 1981 i mål 126/80, *Salonia*, REG 1981, s. 1563, punkt 7, svensk specialutgåva, volym 6, s. 129).

- 43 Det framgår för övrigt, såsom kommissionen har påpekat samt även generaladvokaten i punkterna 93–95 i sitt förslag till avgörande, ingalunda av formuleringen i domen i det ovannämnda målet *Kühne & Heitz* att en klagande är skyldig att, inom ramen för ett överklagande enligt nationell rätt, åberopa en gemenskapsrättslig frågeställning som senare blivit föremål för ett förhandsavgörande från domstolen.
- 44 Det kan således inte utläsas av domen i det ovannämnda målet *Kühne & Heitz* att det, enligt det tredje villkoret som uppställs i den domen, krävs att parterna skall ha åberopat den aktuella gemenskapsrättsliga frågeställningen i den nationella domstolen. Det är tillräckligt för att detta villkor skall vara uppfyllt att antingen den nämnda gemenskapsrättsliga frågeställningen, vars tolkning har visat sig vara felaktig mot bakgrund av en dom som domstolen därefter har meddelat, har prövats av en nationell domstol i sista instans, eller att den domstolen hade kunnat pröva den frågeställningen *ex officio*.
- 45 Även om gemenskapsrätten inte innebär att en nationell domstol är skyldig att *ex officio* pröva en grund avseende åsidosättande av gemenskapsrättsliga bestämmelser, då prövningen av denna grund skulle tvinga den nationella domstolen att gå utöver ramen för rättegången såsom parterna har bestämt denna ram, så är den nationella domstolen skyldig att *ex officio* beakta rättsliga grunder som följer av en gemenskapsrättslig bestämmelse av tvingande beskaffenhet, då den domstolen enligt nationell rätt skall eller får göra det i förhållande till en nationell bestämmelse av tvingande beskaffenhet (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 december 1995 i de förenade målen *C-430/93* och *C-431/93*, *van Schijndel en van Veen*, REG 1995, s. I-4705, punkterna 13, 14 och 22, samt av den 24 oktober 1996 i mål *C-72/95*, *Kraaijeveld m.fl.*, REG 1996, s. I-5403, punkterna 57, 58 och 60).

- 46 Den första frågan skall således besvaras enligt följande. Det uppställs i gemenskapsrätten inte något krav på att, inom ramen för ett förfarande vid ett förvaltningsorgan som avser omprövning av ett förvaltningsbeslut som har vunnit laga kraft till följd av en dom från en domstol i sista instans, och då denna dom med hänsyn till rättspraxis från EG-domstolen som meddelats efter denna dom grundas på en felaktig tolkning av gemenskapsrätten, klaganden i målet vid den nationella domstolen har åberopat gemenskapsrätten inom ramen för sitt överklagande enligt nationell rätt av förvaltningsbeslutet.

Den andra frågan

- 47 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida det i gemenskapsrätten föreskrivs någon tidsbegränsning för framställande av en begäran om omprövning av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut.

Yttranden som har inkommit till domstolen

- 48 Kempter har först påpekat att det inte finns någon särskild gemenskapsrättslig bestämmelse om preklusions- eller preskriptionsfrister avseende en begäran om omprövning. Kempter har även gjort gällande att den berörda, enligt domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz, enbart kan åberopa sin rätt till omprövning av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut om detta är tillåtet enligt en nationell bestämmelse. För att avgöra huruvida denna rätt är tidsbegränsad eller inte är det således nödvändigt att beakta nationella preskriptionsbestämmelser.

- 49 Kempter har dessutom gjort gällande att dess begäran, för det fall gemenskapsrättsliga bestämmelser om preklusions- eller preskriptionsfrister skulle vara analogt tillämpliga, ändå inte skall anses ha kommit in för sent. Företagets begäran hade nämligen inlämnats inom tre år efter generaladvokatens förslag till avgörande som föregick domen i det ovannämnda målet Emsland-Stärke, det vill säga vid den tidpunkt då en ändring av de tyska domstolarnas fasta rättspraxis hade kunnat förutses.
- 50 Den tjeckiska regeringen och den finländska regeringen delar den hänskjutande domstolens uppfattning, beträffande det fjärde villkoret som EG-domstolen uppställde i domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz, att den tidsfrist som EG-domstolen således fastslog för begäran om omprövning av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut borde knytas till den berördas faktiska kännedom om denna rättspraxis.
- 51 De nämnda regeringarna anser även att en tidsbegränsning av rätten att begära omprövning av ett olagligt förvaltningsbeslut inte strider mot gemenskapsrätten. Särskilda tidsfrister för framställande av denna typ av begäran kan alltså föreskrivas i nationella förfarandebestämmelser, under förutsättning att likvärdighets- och effektivitetsprinciperna iakttas.
- 52 Enligt kommissionen rör den andra tolkningsfrågan enbart tidrymden mellan den tidpunkt då domstolen meddelade den dom på grundval av vilken förvaltningsbeslutet anses olagligt, och den tidpunkt då Kempter framställde sin begäran om omprövning och återkallelse av det nämnda beslutet.
- 53 Kommissionen har i övrigt anfört att det strider mot principen om medlemsstaternas processuella autonomi att fastställa en tidsfrist på gemenskapsnivå. Kommissionen har föreslagit att det fjärde villkoret som uppställdes i domen i det ovannämnda

målet Kühne & Heitz av rättssäkerhetshänsyn skall kompletteras, genom att det slås fast att detta villkor innebär ett krav på att den berörda parten vänder sig till förvaltningsorganet så snart han fått kännedom om denna rättspraxis från domstolen, på grundval av vilken det lagakraftvunna förvaltningsbeslutet anses vara olagligt och inom en tidrymd som löper från den tidpunkt då den nämnda domen meddelades och som är rimlig med hänsyn till principer i nationell rätt och förenlig med likvärdighets- och effektivitetsprinciperna.

Domstolens svar

- 54 Vad avser de tidsfrister inom vilka en begäran om omprövning skall framställas, hade klagandebolaget,¹ i det fall som föranledde domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz, framställt en begäran om omprövning och rättelse av förvaltningsbeslutet inom en tidsfrist som inte översteg tre månader efter den tidpunkt då bolaget fått kännedom om domstolens dom av den 5 oktober 1994 i mål C-151/93, Voogd Vleesimport en -export (REG 1994, s. I-4915), på grundval av vilken förvaltningsbeslutet var olagligt.
- 55 Domstolen fann förvisso vid sin bedömning av de faktiska omständigheterna i det fall som föranledde domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz att längden av den tidsfrist inom vilken begäran om omprövning hade framställts borde beaktas. Tidsfristens längd, tillsammans med de andra villkor som den hänskjutande domstolen hade angett, motiverade en omprövning av det angripna förvaltningsbeslutet. Domstolen uppställde emellertid inte krav på att en begäran om omprövning nödvändigtvis framställs så snart den berörde har fått kännedom om domstolens rättspraxis som ligger till grund för begäran.

- 56 I gemenskapsrätten föreskrivs inte, såsom generaladvokaten har påpekat i punkterna 132 och 134 i sitt förslag till avgörande, någon exakt tidsfrist för framställande av en begäran om omprövning. Det fjärde villkoret som domstolen uppställde i domen i det ovannämnda målet Kühne & Heitz kan således inte tolkas så att det föreligger en skyldighet att framställa den aktuella begäran om omprövning inom en viss exakt tidsperiod efter det att den berörde har fått kännedom om domstolens rättspraxis som utgör grund för själva begäran.
- 57 Det framgår dock av fast rättspraxis att i avsaknad av gemenskapsrättsliga föreskrifter på området skall det i varje medlemsstats rättsordning anges vilka domstolar som är behöriga och vilka förfaranden för att väcka talan som är avsedda att tillvarata rättigheter som för enskilda följer av gemenskapsrätten. Dessa förfaranden får emellertid varken vara mindre förmånliga än de som avser liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller göra det i praktiken omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten (effektivitetsprincipen) (se bland annat dom av den 13 mars 2007 i mål C-432/05, Unibet, REG 2007, s. I-2271, punkt 43, av den 7 juni 2007 i de förenade målen C-222/05–C-225/05, van der Weerd m.fl., REG 2007, s. I-4233, punkt 28 och där angiven rättspraxis).
- 58 Domstolen har således bekräftat att det är förenligt med gemenskapsrätten att det av rättssäkerhetshänsyn fastställs rimliga tidsfrister (se, för ett liknande resonemang, domarna av den 16 december 1976 i mål 33/76, Rewe-Zentralfinanz och Rewe-Zentral, REG 1976, s. 1989, punkt 5, svensk specialutgåva, volym 3, s. 261, samt i mål 45/76, Comet, REG 1976, s. 2043, punkterna 17 och 18, domen i det ovannämnda målet Denkavit italiana, punkt 23, dom av den 25 juli 1991 i mål C-208/90, Emmott, REG 1991, s. I-4269, punkt 16 svensk specialutgåva, volym 11, s. 393, domen i det ovannämnda målet Palmisani, punkt 28, dom av den 17 juli 1997 i mål C-90/94, Haahr Petroleum, REG 1997, s. I-4085, punkt 48, och av den 24 september 2002 i mål C-255/00, Grundig Italiana, REG 2002, s. I-8003, punkt 34). Sådana tidsfrister gör det nämligen inte i praktiken omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten (domen i det ovannämnda målet Grundig Italiana, punkt 34).

- 59 Det framgår av denna fasta rättspraxis att medlemsstaterna på grundval av rättssäkerhetsprincipen får kräva att en begäran om omprövning och rättelse av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut som strider mot gemenskapsrätten, enligt en tolkning som domstolen därefter har gjort, framställs vid den behöriga myndigheten inom en rimlig tidsfrist.
- 60 Den andra frågan skall således besvaras enligt följande. Det uppställs i gemenskapsrätten inte någon tidsbegränsning för framställande av en begäran om omprövning av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut. Medlemsstaterna får emellertid föreskriva rimliga tidsfrister för framställande av en begäran, i överensstämmelse med de gemenskapsrättsliga effektivitets- och likvärdighetsprinciperna.

Rättegångskostnader

- 61 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.³

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (stora avdelningen) följande:

- 1) **Det uppställs i gemenskapsrätten inte något krav på att, inom ramen för ett förfarande vid ett förvaltningsorgan som avser omprövning av ett förvaltningsbeslut som har vunnit laga kraft till följd av en dom från en domstol i sista instans, och då denna dom med hänsyn till rättspraxis från EG-domstolen som meddelats efter denna dom grundas på en felaktig tolkning av gemenskapsrätten, klaganden i målet vid den nationella domstolen har åberopat gemenskapsrätten inom ramen för sitt överklagande enligt nationell rätt av förvaltningsbeslutet.**

- 2) **Det uppställs i gemenskapsrätten inte någon tidsbegränsning för framställande av en begäran om omprövning av ett lagakraftvunnet förvaltningsbeslut. Medlemsstaterna får emellertid föreskriva rimliga tidsfrister för framställande av en begäran, i överensstämmelse med de gemenskapsrättsliga effektivitets- och likvärdighetsprinciperna.**

Underskrifter